

FANNY DE SIVERS

PAASTUAJA KIRJAD

EESTI SÕPRADELE

Märts 2001

MAARJAMAA

MAARJAMAA MINI 1

© Fanny de Sivers 2003

Kaas: Rauno Th. Moss

Trükk: Johannes Esto Ühing

Kirjastus MAARJAMAA

Merivälja tee 18

11911 Tallinn

ISBN 9985-9408-1-4

I

Iga talve järel tuleb kevad. Ja talve ning kevade piirimail kõigub paastuaeg, mis kestab 40 päeva ja peab ette valmistama Kristuse Kannatusenädalat, mille järel pühitseatakse inimkonna ajaloo kõrgpunkti – Jeesuse ülestõusmist surnuist.

Paastu kohta pole kooliajast peaaegu midagi meelde jäänud. Paastumine pidi võrduma nälgimisega ja seda olid harrastanud kaugemas minevikus mitmed võõrad tsivilisatsioonid. Pearõhk asetus siin lihasöömisel, mis oli täiesti keelatud mitmeks nädalaks, ja pühad, mida nimetati Lihavõtteks, tähendasidki seda, et nüüdsest peale tohtis jälle lauale kanda maitsvaid rasvaseid praade ja lõbu tunda pannil särisevatest vorstidest.

Paastumise tähendus ei paistnud kedagi eriti huvitavat. Aga enne paastuaega seisis kalendris Vastlapäev ja sel puhul küpsetati lõhnavaid vastlakukleid, millesse tilgutati hinnalist bulgaaria roosiõli. See maksis palju raha, ja nõnda märkis Vastlapäev kooliski vahet rikaste ja vaeste vahel: esimesed said kodust kaasa ahvatlevaid kukleid, kuna teised närisid vahetunnil ikka oma tavalisi võileibu. Juba laste seas avaldus lõhe ühiskonnas, aga sellest ei rääkinud õpetajad ega õpilased. Materiaalne vaesus seisis põlu all ja viisakas seltskonnas ei kõlvanud ta kõnetemaks.

Sellega seoses meenub veel vastik pilt algkooliajast.

Meie klassi oli saadetud üks poiss eriti viletsast perekonnast. Tema ülikond oli kulunud, ja meie võileibade asemel, millele oli kodus pandud juustuviil või singiriba, tuli tema kotist välja ainult paljas kuiv kannikas. Kord olid poisid tema leivakoti kätte saanud ja klassis hakati kuivade leivatükkidega „palli” mängima. Tükid lendasid üle meie peade ühest nurgast teise. Poisid hõiskasid. Keegi ei protesteerinud. Mis edasi sai, seda ma ei mäletagi enam.

Sel ajal oli esimene Eesti Vabariik umbes kümme aastat vana. Meie eluideaaliks oli seatud edu ning materiaalne heaolu. Selle saavutamiseks oli vaja õppida, töötada, ettevõtlikkust näidata. Mis kümme aastat hiljem juhtus, sellest pajatavad ajalooramatud.

Teine Eesti Vabariik sai jalad alla umbes kümme aastat tagasi. „Fanny! Meil ei ole enam oma riiki,” kirjutab üks vana sõber Tartust. Peaaegu kõigist sõnumeist kodumaalt kostab enamvähem sama hädahüüd: Riik on maha müüdud, ajalehed alluvad võõrastele, maaelu lastakse välja surra, rahva vaesus karjub taeva poole ... Need, kelle käes on võim, ja kes praegu – teadlikult või ebateadlikult – Eesti Riiki auku ajavad, paistavad olevat veendunud oma karistamatuses. Aga mis kõige kohutavam – ei näi olevat ühtegi moraalset institutsiooni, kust tuleks etteheiteid või hoiatusi. „Isegi Eesti Kirik peab oma suu kinni,” kaebab üks Tallinna sõber.

Muidugi, hoolimatust ning kuritegelikkust on alati olnud, ja maailm jääb selliseks nagu ta on. Aga vähemalt kristlased peaksid reageerima. „Kui poliitikategelane vaikib, siis

peab religioosne inimene sõna võtma,” ütles alles hiljuti kreeka-ortodoksi patriarh Hazim, ja Selim Abou, Beiruti Püha-Joosepi-Ülikooli rektor, jesuiit, kordab neid sõnu üleskutses kõigile Liibanoni kodanikele, kes tahavad selle purukslöödud maa sõjahaavu parandada. Siin on tarvis kõigi kodanike osavõttu, selget pilku tulevikule, teataval määral eneseohverdamist. Ka kristlane on kodanik, ja kui ta ei taha seda olla, siis pole ta ka kristlane. Poliitika igitahes väljendab kogukonna eetikat ning vaimsust. Kuidas seletad seda meie Toompea härradele? Ja ka kirikurahvale? Mitmed, kellega olen sel teemal vaielnud, arvavad, et olukord on lootusetu, et „liiga suured huvid on mängus.” Rahulolematute kriitikat ning hädaliste appihüüdu ei võeta üldse kuulda. Meie valitsejad ei ole „mitte ainult kõva käega, vaid ka kõva kuulmisega”, ironiseerib Aarand Roos Stockholmi Eesti Päevalehes (1. märtsil 2001). Peale selle kindlasti ka veel kõva südamega.

Usun siiski, et üks hüüdjä hääl kõrbes võib panna südametunnistuse liikuma. Kõigepealt peab aga keegi julgema häält tõsta. Meil kõigil oleks kasulik lugeda Hesekieli. Tema aeg ei olnud õilsam kui meie oma. Aga kui prohvet arvab, et ei ole mingit mõtet hakata üldise nurjatuse vastu karjuma, sest niikuinii ei teeks sellest keegi välja, siis käsib Jumal teda ikkagi minna ja rahvale tõtt öelda: „Kas nad kuulavad või ei kuula, sina aga mine ja ütle...” .

Niisiis öeldud sõna ise on oluline. Kuid ütlemine võib osutuda ütlejale hädaohtlikuks. Ka sellega peab nõustuma. Elu on igal juhul hädaohtlik. Nii või teisiti.

II

Paastumine ei tähenda tingimata nälgimist. Kui nälg piinab, siis ta pühib naeratuse näolt ja takistab mõtlemist. Paastuaeg aga peab olema rõõmus aeg, tegema meie elu helgemaks, vabastama meid sellest, mis meid koormab, viima meid teistele inimestele lähemale. Tavaline elu toodab vaimset ja füüsilist prahti, ja see tuleb kunagi välja visata. Kanada kirjanik Jacques Gauthier soovib paastuajaks avastada „kodu oma südames” ja hakata seda põhjalikult koristama.

Kirik toonitab, et paastumine tähendab loobumist üleearusest. Igaüks vaadaku ja otsustagu ise, millest ta võiks või peaks loobuma. Nõnda kohtame üsna erinevaid ja vahel isegi üllatavaid paastumise vorme: mõni kustutab oma toidukaardilt maha tordid ja jäätised, teine „unustab” suitsetamise – kokkuhoitud raha saab anda mõnele heategevale ühingule või oma linnaosa vaestele. Kasulik oleks meie pildirohkel ajal välja lülitada televiisor oma sebiooperitega ja selle asemel mediteerida või raamatuid lugeda. Ja miks mitte jätta ostmata uus kevadmantel, mida niikuinii vaja ei ole? Selle eest võiks mõnele vaesele vanainimesele tellida näiteks uued prillid.

Paastuaeg peab aitama neid, kel on abi vaja. Meie loobumised peavad rikastama neid, kel ei ole millestki loobuda.

Kuid esineb ka paastumisevorme, mis ei ole vabalt valitud, vaid langevad väljastpoolt peale. Ja need tuleb vastu võtta sisemise naeratusega nagu kõik elu jalahoovid.

Minu paastuaeg algas juba enne jõule, siis kui selgus, et mu liivi raamat prantslastele nõuab palju rohkem tööd ja vaeva kui ette nähtud. Kirjastaja helistas iga paari nädala tagant ja küsis, kui kaugel ma olen. Ja ma pidin alandlikult tunnistama, et asi venib nagu tigu ja et mul endal puudub ülevaade veel lahendamata küsimustest. Vahel kahjatsesin, et olin hakanud seda tegema.

Ja siis mõtlesin, et iga kannatus on energia, mida peab suunama, kasulikuks muutma. Miks mitte kanda see pingutus Jumala ette liivi rahva eest? Nende vigade, lolluste, nende vussitud ajaloo eest... Nende eest, kes on ammu surnud, kuid peavad kunagi üles tõusma. Šestov kirjutab kuskil, et surnud ei olegi võibolla nii surnud nagu nad paistavad, ja et me peaksime seda meeles pidama, kui me neist kõneleme või kirjutame. Meie mõõdu järgi asetuvad liivlased minevikku, kuid ka minevik on OLEMAS, nagu olevik ja tulevik.

Me ei tea, kuhu eesti rahvas kunagi välja jõuab. On tal püsimiseks küllalt vaimset elujõudu – seda, mis liivlastel puudus? Tänapäev peame mõtlema ka eelmistele sugupõlvetele, neile kes olid ja on veel – kuigi nähtamatus dimensioonis – ja tulevad uuesti, siis kui ajalugu lõpeb.

Paastumine võiks olla ka intensiivne võitlus korrupsiooni, kõlvatuse ja meelenüriduse vastu. Ka lootusetuse vastu. Nende nimel, kes eksisteerivad elavate kõrval ja hakkavad võibolla kunagi meie sugupõlvelt 21. sajandil mahamängitud väärtuste pärast aru pärima.

III

Paastumine on algselt siiski seotud söömisega. Sööma peab. Kuid vahel ei pea ka. Mõnikord on mitmeti kasulik sellest loobuda. Need vasturääkivused näitavad, et kõigepealt peaksime küsimuse alla võtma oma suhtumise toidusse. Mida me sööme? Kuidas? Kui palju? Maal, kus ma elan, süüakse end vahel surnuks. Suur osa prantsuse kirjandusest hiilgab oma nn. „lauamõnudega“. Juba Rabelais'ist võib saada seedimiserikke, kui ette kujutada Pantagruelile serveeritud roogadekuhja: „kaksikümmend ja kuus halli nurmkana, kuusteistkümmend faasanit, üheksa tikutajat, üheksateistkümmend kalakurget, kolmkümmend ja kaks kaelustuvi, viisteistkümmend metssea põrsast, kaks mäkra, kolm suurt rebast ja üks metskits...“

Selline loetelu võiks tunduda naljakana, kui ta ei vastaks paljude inimeste toiduobsessioonidele. Naljakuju tahab kindlasti ka olla Alphonse Daudet' preester Dom Balaguère, kes vuristab Jõuluööl oma missateksti kiiruga maha, sest tema vaimu on vallutanud „ilmatu suur laud, täis kraami ja särav, kirevaise sulgedesse riietatud paabulinnud, kuldpruunpunakate laiaili aetud tiibadega faasanid, rubiinivärvi pudelid, hiilgavate puuviljade püramiidid roheliste okste vahel.“

Õgardimeelsus on laialt levinud, ka meie ajal, ja Valgustus-sajandil annab talle õigustuse Diderot, kui ta väidab, et „ei ole midagi vastupidavat peale joomise, söömise, elamise, armastamise ja magamise.“

Samas vaimus torkab 19. sajandil silma Alexandre Dumas oma „Suure köögi-sõnaraamatuga“, mille uustrükk ilmub

Jõuluks 2000. See on kirjaniku viimane teos, peaaegu testament, tema „vanaduse voodipadi“, mille ta koostas siis, kui ta rikutud tervis juba kõikidele himudele piirid pani. Selles unistab ta muuseas veel „igavesest supikatlast“, mis podiseb tulel ööd ja päevad, vahetpidamata. Kui sellest võetakse välja kana või muu lihatükk, siis pannakse asemele kohe teine. Nõnda ei tule söömisele otsa ega äärt. Tuleb veel märkida, et nimetatud autorite isu on peamiselt karnivoorne.

Ajajooksul on siiski hakatud aru saama, et liigne ning korratu söömine hävitab organismi, kõrvetab maoseinu, lõhub maksa vastupanu, ajab sisikonna segamini. Kõikide tähtsamate pühade järel jagab ajakirjandus näpunäiteid suursöödikuile tervise parandamiseks. Vahepeal on ka avastatud, et liha kannab endas vahel hirmu ning kannatuse toksine, millel võivad olla veel seni teadmatud tagajärjed. Sügavam järelemõtlemine selle üle, mida me sööme, võib muuta meie maitse. Marguerite Yourcenar näiteks, kes ei olnud just taimetoitlane, tunnistas, et tal on siiski ebameeldiv „seedida teiste elus olendite agooniaid“.

Kirik on kuulutanud apluse üheks seitsmest peapatust, kadeduse, laiskuse ja muude halbade kalduvuste kõrval, mis meie ühiskondlikku elu destabiliseerivad ja meid isiklikult õnnetuks teevad. Paastumine peab meile õpetama enesevalitsemist, vabastama meid isoorjusest.

Aga miks peab üldse sööma? Oma „igapäevase leiva“ eest vaeva nägema? Iga päev. Tavaliselt veel mitu korda päevas. Milline nuhtlus!

Targad teoloogid seletavad seda vajadust sõltuvusega Jumalast, kes loob elu ja annab toitu – kuid laseb vahel ka nälga surra! – nii Paradiisiaias kui ka kõrbes. Materiaalne nälg aga pidavat meelde tuletama, et inimene ei ela ainult leivast, vaid et tema vitaalsuse allikas on Jumal ise.

Siin paistab siiski oluline veel teine aspekt: seos looduga. Me kuulume maa külge ja maa viljad hoiavad meil hinge sees. Juba algusest peale. (Vt. 1. Moos. 1,29) Algpatt on aga kõik süsteemid segi löönud, ka meie mõõdud, maitse, meie küllastusepiirid. Me ei tea enam, mida meil tegelikult vaja läheb. Esile kerkib ängistav teadmine, et söömine hävitab söödu. Kõik olendid peavad elama teiste elavate arvel. „Loodus on jube,” ütles kunagi Théodore Monod, „kõik elab pidevas hirmus. Ma ei suuda uskuda, et Keegi, kes on põhiliselt hea, võis seda tahta.” Ka see on teema, mille üle peaks järele mõtlema.

Söömine tapab. Ainult Jumalat saab süüa nii, et miski ei purune ega kao. Euharistia – Kristuse ihu ja veri. Neid ei tohi võtta ainult sümbolitena. Jeesus ise ütleb (vt. Joh. 6,55), et tema „ihu on tõeline toit ja (tema) veri on tõeline jook”. Kummaline jutt, mis ehmatas juba Kristuse kaasaegseid ja ajas suure osa õpilasi ning pooldajaid minema. Ka järgnevatel sajanditel on kristlasi peetud metslasteks. On see tõsi, et nad kuulutavad kannibalismi? Raskus seisab siin selles, et Jeesus ei ole ainult Jumal ega ka mitte ainult inimene, vaid Jumal ja inimene kokku. Siin võib pikalt-laialt filosoferida, aga vaevalt keegi meist suudab ette kujutada, mida see täpselt tähendab.

Igatahes antropofaagiast ei saa siin olla juttu. Kuid teema näib hakkavat meeldima. Prantsuse uurijad on kindlaks

teinud, et pärast Teist Maailmasõda on inimesesöömise fenomen hakanud levima kogu maailmas. Mõned arvavad, et kannibalism võib kujuneda kolmanda aastatuhande silmapaistvamaks nuhtluseks. Ja miks mitte? Senised moraalsed väärtused on kustumas, inimene asjastub. Teda kasutatakse juba mitmel viisil, varsti teostub kloonimine. Mõningates arengumaades saaks temast odavat hakkliha... Inimesesöömist inimkonna päästmiseks soovitab juba pamfletist Jonathan Swift, kelle arust on kannibalism „majanduslikult tarvilik, poliitiliselt ahvatlev, teaduslikult võimalik, religioosselt sallitav.” On siin tegemist radikaalse humanismiga või tähendab see pigem üleskutset tapmisele, küsib Nicolas d’Etienne d’Orves. (Vt. Le Figaro Littéraire, 4. mai 2000.)

Paastuaeg on antud ka selleks, et ära tunda meie perverssed näljad ning isud ja kustutada need jäädavalt meie soovunelmatest.

IV

Vaatan Kanni sõnastikust järele, kuidas tõlkida eesti keelde prantsuse *charité*, ladina *caritas*. Raamatus seisab „heldus, halastus“. Definiitsioon tundub siin liiga sentiimentaalne. Ka „ligimesearmastus“ osutab ainult mõiste ühele aspektile, jättes vahel kõrvale ühenduse Jumalaga ja õrnuse kõige loodu vastu. *Caritas* on tegelikult armastus kõige kõrgemas astmes.

Kogu paastuaja programm – paast, almus, palve – tugineb sellele armastusele. Ja kui Jumalaema Medjugorjes väidaks, et „armastus ei saa kuidagi asendada paastumist“, siis tõestaks ta sellega, et Maarja ilmumise lool puudub siin tõepõhi, ja et tegemist on illusiooni või häbematu pettusega. Maarja võib ilmuda igal pool ja ta ilmub seal, kus Jumal tahab, aga tema sõnad ei saa vastu rääkida Evangeeliumi põhimõtetele. Armastus on ja jääb esimeseks käsuks.

Võtsin siis ühe pealelõuna oma kibedast tööajast, et külastada üht vana sõpra, kellega olin pikki aastaid koos töötanud ja kellega mind sidusid mitmed eluideaalid.

Mademoiselle R. oli saksa keele õpetaja Collège Sainte-Marie's ja sõja lõpul asutas ta „sõprusgrupi“ saksa üliõpilaste vastuvõtuks Pariisis. Enne selle 50-ndat aastapäeva oli aga asutaja saabunud seniilsuse kuristiku äärele, ja kolledž oli otsustanud ta üle viia vanadekodusse.

Meie teed olid vahepeal kaunikesti lahku läinud, aga ta oli minu peale uhke, liialdades mu andeid ning teeneid, nagu seda kaugemalt vaadates sageli tehakse. Igatahes uskusin, et seisin tema elus tähtsal kohal.

Nüüd ei tundnud ta mind enam ära. Ka minu nimi ei äratanud temas enam mingit mälestust. Ja tema vaimustus mu sünnipäeva peo puhul Collège de France'is? Ei tea enam... Ja Eesti? Mis Eesti? Kõigest sellest polnud enam midagi järele jäänud. Tema väsinud peas käis ringi ainult tema enda looming, selle algaastad, kõikide nende nimed ja teod, kes olid teda vanadusepõlves asendanud, ja kes ei osanud teha oma tööd nagu oleks pidanud... Mina olin tema ajast lõplikult välja pühitud.

Pariisi taevas oli hall ja vesine, nagu märtsikuus ikka. Seisin tänava ääres ja ootasin bussi, ja tundsin äkki iseäralikku kergendust. Õhk oli värske ning veenirentslis vulises vaevaltkuuldavalt. Nartsiss minus ei vaadanud enam oma peegelpilti. Sain aru, et paastuda võib ka kaasinimeste austusest ning armastusest, teadmises, et Jumal üksi mäletab meid alati ja hoolib meist nagu me oleme.

V

Paastumist tuntakse mingil viisil vist kõikides tsivilisatsioonides. Ta ei tarvitse alati olla seotud usuga. Juba vanas Kreekas harjutati paastumist. Stoikuid aitas loobumine toidust tahtejõudu suurendada, Epikurost näis motiveerivat peamiselt hirm seedimishäirete ees. Pythagoras lootis end nõnda lahti rebida mateeriast, kindlustada vaimule vaba lendu. Tänapäev nälgitakse esteetiliselt või tervislikel põhjustel ja võitlus poliitilisel pinnal kasutab ühe meetodina näljastreiki.

Pythagorase vaade materiale väljendub paljudes teistes paganlikes askeesides: materia on hädaohtlik, vangistab vaimu, temast peab lahti saama. Kreeka *askesis* tähendabki „harjutamist, treeningut“. Filosoof võib end siin võrrelda võiduahne atleediga, kes pingutab, et tingimata jõuda eesmärgile.

Selline sportlik paastumine teeb tavaliselt enesekeskseks ja tuimaks kõige selle vastu, mis maailmas sünnib. Ta avab ka tee ekstaasi, hüpnootilisse olukorda, maagiasse. Ja teatavas staadiumis rikub ta inimese keha ja hinge. Meie esivanemate nõiad vist ei paastunud, aga siberi šamaanidest on teada, milliseid mürgiaineid nad alla neelasid, nii et ka nende puhul mängib kõht olulist osa.

VI

Ristiusk ei põlga mateeriat. Jumal on selle loonud ja Inkarnatsioonis tunnistab Ta, et see on „hea“ nagu kõik loodu. Küsimused ning kahtlused tekivad ainult meie võimetuses tõelust ära tunda.

Kristliku paastumise eesmärgiks ei ole lihalikust põgene mine, vaid selle vastuvõtmine ning valitsemine. Mitte askees askeesi pärast – „näe, mina olen parem ja tugevam kui teised“ – vaid pilk Jumala poole, jagusaamine oma kirgedest, tungidest, halbade harjumustest, ja konkreetne abi kaasinimestele. Kristlik paast ei eksisteeri ilma almuset. Ühes 2. sajandi tekstis seisab:

„Kui on vaja aidata mõnda orja või vaest, paastuvad kristlased kaks või kolm päeva, ja saadavad temale toidu, mida nad olid enda jaoks valmistanud.“

Ja ühes teises kohas loeme:

„Kui sina neid nõuandeid jälgid, siis on sinu paast täiuslik. Kuula nüüd, mis sa pead tegema: paastupäeval pead sa sööma ainult leiba ja jooma vett; siis rehkendad sa kokku, mis sa oleksid sel päeval oma toidu peale kulutanud ja annad vastava summa mõnele lesknaisele, vaeslapsesele või kellelegi, kel on kõigest puudus. Nõnda jätad sa end ilma millestki, mis kellelegi teisele kasu toob ja tema nälga kustutab ...“

Ka rikastest maades on almuse jagamine jäänud veel üheks paastuaja tunnuseks. Prantsusmaal on küllalt igasuguseid abistamisorganisatsioone, kes korjavad raha, riideid või toiduaineid ja kelle poole võib hädaline

pöörduda aasta läbi. Kuid paastuajal võtab iga kogudus endale ühe erilise ülesande – mõnikord on see kaevu puurimine kuskil Aafrikas, siis põllutöö riistade ostmine vaeses mahajäänud India külas. Tänavu annetame Palesiina koolidele asulates, mis on eriti kannatanud pommi-rünnakute all.

Mõtlen kurbusega kõhnadele ja kahvatutele eesti lastele, kelle alatoitlus hävitab tõusva sugupõlve elujõu. Mõtlen kibedusega vanadele, kes peavad valima toidu ning vajalike arstirohtude vahel. Kõigile nendele, kel ei ole enam kohta meie rabelevas tarbijaühiskonnas. Ja samal ajal varastab, raiskab ning pidutseb nõndanimetatud „seltskond“, kelle veiniklaasitõstmiste ja tordilõikamistega kostitavad meid „edumeelsed“ ajalehed.

Eesti intellektuaalid otsivad kramplikult uusi originaalseid teemasid, kuid visklevad ikka veel pornograafias ning blasfeemias. Mure oma rahva moraalse ja materiaalse vaesuse pärast aitaks neid avastada midagi hoopis uut.

VII

Moosese seadus ei nõua paastumist. Aga judaismis paastutakse sellegipärast. Võib arvata, et toidu piiramise tarvilikkust on inimesed ise intuiitiivselt ära tundnud. Nõnda on juutidel teatavate pühade rituaal seotud mitmepäevase paastuga, eriti Jom Kippur – suure andestuse püha.

Toidust loobumist tõlgendatakse Piiblis sageli patukahetsuse märgina: alandada end Jumala ees, tunnistades inimelu kõikuvust ja samas Jumala pühadust ning halastust. (Vt. 3. Moos. 16, 29-31)

Paastumine võib ka konkreetselt ette valmistada tegevuseks: toetada palvet, mingiks vaimseks võitluseks jõudu anda, aidata vaenlasest jagu saada, suuta ühele hädale lõppu teha, jne. Apostel Paulus näiteks paastus sageli oma misjonitöö viljastamiseks.

Paast võib ka olla seotud isikliku leinaga või sügava murega oma rahva pärast.

Algkristlased paastusid nagu juudid. Alles 4. sajandil korraldas Kirik ühise paastuaja oma liturgiliste tekstide ning tseremooniatega. Need 40 päeva enne Paasapüha olid määratud peamiselt katekumeenidele, kes pidid paasaliturgia raamis vastu võtma ristimise-sakramendi. Kuid ka ristituil on tarvis on ristimistootusi uuendada. Sakrament ise on küll suur asi, aga igapäevane elu toodab vaimset prahti, valab meile igasuguseid kiusatusi või tagakiusamisi peale. Iga kristlane peab end reeglipäraselt puhastama, harjama, maailma saasta seljast uhtuma. Püha Leo Suur (5. saj.), keda nimetatakse “Paastuaja

doktoriks”, ei tee siin vahet katekumeenide ja ristitute vahel: mõlemail on vaja „sureliku elu rooste” vahetevahel maha kratsida.

Vältimatult tuleb end vaadata sellisena nagu me oleme. Nõnda saame puhtamaks, vabamaks, õnnelikumaks.

VIII

Keegi naine nuttis rongis, kui ma õhtul Pariisist koju sõitsin. Alguses ma ei märganudki, sest vagun oli rahvast täis ja tema istus seljaga minu poole. Pea ja huulte liigutusest paistis, nagu ta naeraks. Alles kui ta oma kaelaräti sõrmede vahel puntrasse kortsutas ja kummuli pingile langes, sain ma aru. Oli näha, kuidas ta õlad vappusid, aga nuuksumine segunes rongimürinaga. Kaks meest vastaspingil istusid nagu nuiad, silmade asemel pisikesed nõöbid, ühel hallid, teisel sinised. Lähemad naabrid lugesid ajalehte või vaatasid aknast välja. Paistis selge, et naine oli meeleheitel. Aga mida oleks siin pidanud tegema? Kui kellelegi tänaval kallale tungitakse, siis võib appi karata; kui ta kõnniteel pikali kukub, siis aita-me ta jälle püsti. Aga siin väljendas end nimetu ahastus, millega eemalseisja ei oska midagi peale hakata.

Aga ometi... Issand Püha Vaim, mis on siis õige?

Mu süda kloppis hirmsasti. Nii ei tohi seda asja jätta, mõtlesin palavlikult. Aga kui ma püsti tõusen ja tema juurde astun, siis tõmban kogu vaguni tähelepanu endale, teen end arvatavasti naeruväärseks. Ja mis ma üldse oskan talle öelda? Ma ju ei tunne seda inimest, ega tea, mis talle on juhtunud. Võib olla saan veel sõimata!

Rong lähenes peatusele. Naine tõusis püsti, kahmas oma koti ja suundus ukse poole. Läksin talle järele ja küsisin, kas ma saan talle kuidagi kasulik olla. Naine ehmatas ja püüdis midagi vastata, kuid sõna ei jõudnud nutust läbi. Peatuseni jäi veel ainult kümmekond sekundit. Siis ütlesin midagi, mis ma ei oleks ise julgenud antud

olukorras välja mõelda: „Siin maailmas ei ole ühtegi probleemi täiesti ilma lahenduseta. Pidage meeles, lahendus tuleb niikuinii, varem või hiljem.”

Vaguniuks avanes. Naine astus rongilt maha, keeras korra ümber ja viipas käega. Tema silmadest lugesin tänu.

Kõik oli läinud nii kiiresti, et ma ei taibanud õieti, mida ma tegin või ütlesin. Aga mu sõnad olid läinud märki.

Paastumine, maadlemine oma vigade ja nõrkustega. Ülesaamine oma edevusest ning argusest, hirmust olla naeruväärne.

Arvan, et meie ühiskond saaks teistsuguse näo, kui meil oleks rohkem julgust sündmustest osa võtta. Prantsuse filosoofi André Glucksmann'i viimased kirjutised käsitlevad just ükskõiksuse pahesid. Inimene teeb palju asju valesti, aga kui ta midagi olulist tegemata jätab, siis võib lugu veel hullemaks minna. Glucksmann püüab lahti mõtestada 20. sajandi verist ajalugu, millest veel paljud eurooplased pole õieti aru saanud. Sündmuste selgitamiseks võetakse argumente majandusest, rahvastevahelisest nägelemisest, türannide võimuahnusest. Tegelikult toimub võitlus vaimsel pinnal. Euroopa tahab olla õilis ja vooruslik, kuid ei liiguta sõrmegi seal, kus oleks vaja õigust kaitsta. Vägivallale piiri panna. A. 1944 lõi Hitler Varssavi puruks. Nüüd meie päevil teeb Putin Grozny maatasa. Ja meie vaatame pealt. Totalitarismi hävitamist on kandunud üle meie sugupõlvele ja kaasaegne nihilism imbib igale poole. „Korralikud” kodanikud küll ei võta osa lõhkumisest, kuid istuvad nagu need kaks meest rongis, kellest ma rääkisin, ja lasevad sündmustel

arenda ükskõik mis suunas. Hannah Arendt ka kirjutab kuskil, et türannidel pole vaja niivõrd fanaatilisi poolehoidjaid, kui just passiivset rahvamassi, kes ei liigu paigast, vaid laseb Kurja käsilasi tegutseda.

IX

Suurte sündmuste ettevalmistamine.

Jeesus veetis 40 päeva kõrbes: ta paastus enne oma elutöö algust ja pidas kahekõnet Saatanaga.

Ega meiegi pääse sellest kohtumisest. Saatan kõnnib meiega kaasas igal pool ja igal ajal. Aga ta ei näita oma nägu. Ja nõnda võime päris ära unustada, millise saatjaga meil on tegemist. Kõrbeüksinduses saavad asjad avalikuks ja Kiusaja peab oma maski maha võtma. On teada, et asjade ja olevuste äratundmine on juba üks võit nende üle. Kõrbeseiklus teeb realistlikumaks.

Pühakirjas märgitud Jeesuse kiusatused kujundavad raami kõikidele inimkonna kiusatustele. Neid on põhiliselt kolm, nagu Luukas kirjutab (4, 1-13):

Kõigepealt majanduslik heaolu – muuta kivid leivaks, kasutada metsi, põlde, veekogusid ainult sissetulekuallikana, panna kõik sotsiaalsed ja poliitilised tegurid mängu „ostuvõime“ (prantsuse ametiühingute kurikulus *pouvoir d'achat*) tõstmiseks

Siis võim, au ja kuulsus – saada kõik kuningriigid oma käpa alla, valitseda tehnilist ja majanduslikku arengut, kasutada ja karistamatult kuritarvitada nõrgemaid – olgu need inimesed või loomad –, ühiskonnale peale suruda oma vaateid ja tujusid... .

Ja lõpuks kõige üllatavam: „Kui oled Jumala Poeg (või muidu kange mees!), siis hüppa tornist alla“, ega sulle midagi ei juhtu. Kiusatus eluga mängida, kõigega hakka-ma saada, piiritult originaalitseda, ette kujutada, et kõik

on võimalik ja kõik on lubatud. Meenub noormees, kes kihutas metsiku kiirusega ühel Lõuna-Prantsuse maanteel ja kaotas autoõnnetuses mõlemad jalad. Haiglavoodil imestas ta: „Ometi ma sõitsin nagu jumal!“

Need kolm kiusatust on meile antud mõõdupuuks. Kiusatusel on tohutult palju variante, aga kõik mahuvad kuidagi nimetatud lahtritesse. Huvitavad on igal juhul Jeesuse vastused. Ta ei hakka Saatanaga ettepanekute perverssust lahkama, vaid paneb vastuargumendina tsitaadi Pühakirjast.

Piiblis ei ole kõik meile kasulikud teadmised selge sõnaga välja öeldud. Aga see, mis on öeldud, sellest piisab edasimõtlemiseks ning otsuste langetamiseks.

X

Leib sümboliseerib kõike, mis on hädatarvilik selleks, et me füüsiliselt edasi elame. Sellepärast peavad need, kellel on, jagama nendega, kel ei ole. „Paastuaeg ja Paasapühad kutsuvad meid uuesti avastama Armastuse allikaid”, kirjutab Joël Thoraval, kunagine kõrge riigiametnik ja praegune Prantsuse Caritasi esimees. See käik „allikate” juurde parandaks meie suhtumist nendesse, kes on meist vaesemad.

Tänavu tegeleb meie Caritas ka hädalistega Ida-Euroopas. Seal on rahvas haige ja sureb kiiremini kui kunagi enne. Aids ja tiisikus murravad Venemaad. Ukrainas teadagi levib vähk, armeenlastel, nagu paljudel teistel endistel „sovjetlastel” puudub raha ravimite ostmiseks, Novosibirski haiglas on puudus voodilinatest ja käterätikutest... .

See kõik kuulub „leiva” juurde, aga inimene ei ela ainult leivast, vaid ka Jumala tarkusest ja armastusest. Sellepärast värvib Caritas Irkutskis lastekodu seinad rõõmsaks, organiseerib vene vanglates kontserte, et suletus ei ajaks inimesi hulluks, ja saadab Piibleid sinna, kus neid soovitakse.

Mõtlikuks teeb prantsuse ajakirjanduse kisa ühe ungari maapoisi kurva loo ümber. Selle võtsid sakslased sõja lõpul kinni, toppisid oma mundrisse ja panid Poolas koos teiste sunni-sõduritega venelaste vastu võitlema. Poiss jäi küll ellu, aga pidi üle poole sajandi ühes vene hullumajas istuma. Toimikud pidasid teda skisofreenikuks, kes „rääkis ainult ungari keelt”, kritseldas seintele ja ustele ungari

keeles ja kannatas silmnähtavalt koduigatsuse all. Venelaste leib, millest ta vahel paar kannikat padja alla peitis, hoidis tal füüsiliselt elu sees, aga vaimselt ja hingeliselt lasti teda surra. Haigla sadistid tegid talle selgeks, et tema kodumaad ei ole enam olemas.

Ometi võib ka vanglas elada ning areneda. Hispaanlaste poeet ja müstik Püha Juan de la Cruz olevat kirjutanud oma kõige kaunimad värsid Toledo kivimüüride taga, ja meie päevil võib imetleda Vietnami luuletajat N'Guyen Chi Tien'i, keda peeti kinni 27 aastat ebainimlikes tingimustes ja kes „kirjutab” oma luuletused mällu, kuna paber ning pliatsid olid vahialustele keelatud. Tänu sellele salvestusele jäi hing sisse ja vaim terveks.

Aga vaene ungarlane ei osanud luuletada ja kodust polnud talle kaasa antud arvatavasti mitte mingisugust vaimset tuge, millest võiks hädas kinni haarata. Kahjuks ei leidunud ka kogu sel suurel maalahmakal, kus seisis tema hullumaja, ühtegi kristlast, kel oleks tulnud mõttesse teda aidata. Mitte kedagi, ei arstide ega põetajate seas, ega põllul, kus ta käis supikatla jaoks kapsaid korjamas.

Need, kes teda olid lapsepõlves kohanud, tuttavad, sõbrad, sugulased, kas neil oli aimu, et ka kaugusest võib aidata? Nimelt palve kaudu. Sest palve on võimas relv. Aga arvatavasti ei teadnud seda tema peres keegi.

„See on *mysterium tremendum*, õudne saladus, millele kunagi ei suuda küllaldaselt tähelepanu osutada: nimelt et paljude pääsemine sõltub salapärase Kristuse ihu liikmete palvetest ning vabatahtlikest meelega parandusetegu-

dest.” (Paavst Pius XII.) Kannatajal kaasinimesel on ka meie metafüüsilist abi vaja, ja kui me appi ei lähe, kaotame midagi iseenda inimlikust väärtusest. Ka selle kohta on Hesekielil paar huvitavat lauset... .

Ikka see leiva-probleem mitmes variandis. Kiusatus kasvõi kividest leiba teha. Kindel on aga, et leivategemine ei tohi nii tähtsaks minna, et enam midagi muud ei näe. „Kui ajaline ja majanduslik seisavad meie huvikeskuses ja täidavad ka meie unelmad, siis võib juhtuda, et leibki muutub kiviks,” kirjutab kuskil kardinal Charles Jourdan.

XI

Johannes Paulus II sõnum algava sajandi Paastuajaks asetab rõhu andestusele.

Meie ajalugu ning argielu on täis tüli. Kui keegi midagi halvasti teeb, siis nõuab ürgne instinkt meie hinges ka kättemaksu. Maades, kus vendetta kuulub veel kohaliku kultuuri juurde, ei tule kurjuseahelal üldse lõppu, kuni keegi kangelaslikult otsustab, et nüüd on küllalt. Viha-kandmine on nõrkuse tundemärk. Aga andestamine nõuab tohutut jõudu.

Jeesus käsib armastada vaenlasi. See ei tähenda, et neile peaks kaela langema, vaid pigem seda, et teeksime head neile, kes meid vihkavad. (Luuk. 6,27) Psühholoogiliselt tunneme kõigepealt iseendale kaasa ja soovime iga kurja teo mahamaksmist. Järelemõtlemisel selgub, et selline arvepidamine ei suuda uuendada meid endid ega ühiskonda.

Andestus annab inimsuhetele uue ilme. „ ... ta peatab vihkamise ja kättemaksu spiraali, murrab Kurja ahelad vastase südame ümber. Rahvastele, kes otsivad lepitust ja kõigile neile, kes soovivad rahulikku kooselu isikute ja rahvaste vahel, on ainult üks võimalik tee: vastuvõetud ja pakutud andestus. /.../ Kui me armastame seda, kes on meile kurja teinud, siis võtame vastasel relvad käest ja nõnda võib isegi lahinguväli muutuda solidaarse koostöö paigaks.” Kui konflikti algatajaks on olnud vastane, siis võib lepitus tunduda alandav. Aga „kristlane peab rahu tegema ka siis, kui ta tunneb, et ta on ebaõiglase solvangu või löögi ohver.”

Paulus tuletab meelde, et ka andestamine väljendab ligimesearmastust. Paastuaeg peab meid tegema heldeks ja suuremeelseks. Almus, mida saadab vimm või ükskõiksus, kaotab oma moraalse väärtuse.

Hannah Arendt, kes on 20. sajandi õnnetusi põhjalikult uurinud, arvab, et andestus vabastab. Ta ei unusta, vaid kustutab võla. Ta vabastab „teo tagajärgedest“, ebaõiglase akti närivast mälestusest ja aitab nõnda sotsiaalset elu elamiskõlblikuks teha. Andestamisele peab järgnema lubadus, töötus oma vigu parandada. „Tagasipöördumatusse situatsiooni – milles ei saa tühistada seda, mis on tehtud, sellal kui ei teatud, ei võidud teada, mida tehti – saab lunastada andestuse võime. Ettenähtamatuse vastu, tuleviku kaootilise teadmatuse vastu leidub ravim võimes lubadusi teha ja pidada. Need kaks võimet kuuluvad kokku: andestus tühistab mineviku teod, mille 'eksimused' ripuvad nagu Damoklese mõök iga uue sugupõlve kohal, – teine, mis seob lubaduste kaudu, asetab selles ebakindluste ookeanis, mida kujutab endast tulevik, turvalisuse saarekesi, milleta inimestel poleks võimalik omavahel järjekindlalt suhelda, suhete kestvusest rääkimata.“

Hannah Arendt'i järgi on andestus täiesti uus ootamatu üritus „mitte tingitud teost, mis teda esile kutsub, ja mis järelikult vabastab teo tagajärgedest selle, kes andestab, ja samas ka selle, kellele on andestatud.“

XII

Paastuaja intensiivne läbimõtlemine laseb avastada paljusid seni varjujäänud tõdesid, kuid esitab ka uusi küsimusi, millele peab aasta ringi vastuseid otsima.

Vana Testament kubiseb toidust, inimese suhtest toiduga, selle kontrollist, taltsutamisest, pühitsemisest, ohverdamisest ja ka nautimisest. Iga lause alt tõuseb uusi küsimärke.

Aga kuidas võtta kokku paastumise konkreetset tagajärjed, tulemused?

Püha Athanasius, Alexandria piiskop 4. sajandil, loetleb neid järgmiselt:

„Paastumine teeb haiged terveks... Ta hoiab demoneid eemal, heidab ebaterved mõtted peast välja. Ta teeb vaimu selgemaks ja puhastab südant. Ta pühitseb keha ja kannab inimese Jumala troonile. Paast on suur jõud, ta juhib suurtele saavutustele.“

Paastumise jõudu tunnistab ka Gandhi, kelle meelest paastumine kujutab üht palve osa, mida saab kasutada ka poliitilise relvana. Öeldakse, et tänu Gandhi paastumisele sai India iseseisvaks.

Nii lihtne see vist siiski ei ole. India puhul olid vastasteks inglased, kelle südametunnistus kandis – vaatamata üldinimlikule hoolimatusele ning tigidusele – kristliku kultuuri lihvi. On kahjuks teistsuguseid rahvaid, kelle eest peab end siiski ka relvaga kaitsma.

Vapustavalt konkreetne on aga Jeesuse vastus jüngritele, kes küsivad Meistrilt, miks nende katsetus kurja vaimu

väljaajamiseks ebaõnnestus. Miks meie ei suutnud? Ja Jeesus vastab, et „sedasorti deemoneid saab välja kihutada ainult paastu ja palvega”.

See tähendab siis seda, et deemoneid on mitut sorti (tohoh hullu, kui ühest lahti saab, siis jäävad võibolla teised veel alles!) ja et kaitsevahendeid nende vastu peab oskama valida.

Igatahes Athanasius on asjast õieti aru saanud: paastumisest kasvab jõud, energia, mille rakendamine oleneb situatsioonidest.

On ammu teada, et palve ise annab jõudu, mis voolab jumaliku vitaalsuse allikast. Ka kannatus on minu meelest energia, mida ei tohi lasta kaduma minna. Teilhard de Chardin, kelle paleontoloogipilk rändab kosmoses, peab kannatust ilmatu energia kogumiks. See on tagavara, mille peab pimedusest välja tooma „andes talle teadvuse sellest, mida ta tähendab ja mida ta muudab”. Mõtlen murega kõigile neile valudele, mis lõhuvad, viivad ahastusse, nõuavad kättemaksu, panevad liikuma maailma sassiläinud olude negatiivsed tegurid. Selle asemel, et ehitada

Paastumine ei tekita sama energiat mis kannatus. Paastumine on vaba otsuse vili. Ta on algusest peale positiivselt suunatud. Tema saavutused jäävad enamasti varjatuks. Aga mitmed silmatorkavad, hämmastama panevad sündmused ajaloos on arvatavasti idanenud palves ja paastus. Kasvõi Nõukogude Liidu ootamatu kokkuvarisemine. See Kurja leiutatud hiiglane savist jalgadel pidi saama kuskilt otsustava tõuke.

Elu on igal juhul hädaohtlik. Ka Eesti on uuesti hädaohus. Aga see ei tohiks meid üleliia ehmatada. Peame meeles, et Soodoma päästmiseks oleks piisanud ainult kümnest „õigest inimesest”. See teadmine peaks meile kõigile andma jõudu, julgust ja optimismi. Ja ideesid tuleviku kujundamiseks.